

Oratie of leerrede, gehouden in de synode van Dordrecht den 29. November 1618 over Prediker VII, vs. 16

<https://hdl.handle.net/1874/234493>

Broch. 1871 III, 19

ORATIE OF LEERREDE

GEHOUDEN IN DE

SYNODE VAN DORDRECHT,

DEN 29. NOVEMBER 1618.

OVER

PREDIKER VII, vs. 16,

DOOR DEN HOOGGELEERDEN EN VERMAARDEN

Dr. JOSEPHUS HALLIUS.

BIBLIOTHEEK
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

GOUDA,

B. H. M A A S K A N T.

Achter de Kerk, A. 21.

mm 10916

B. 11971-III 119

ORATIE OF LEERREDE

GEHOUDEN IN DE

SYNODE VAN DORDRECHT,

DEN 29. NOVEMBER 1618.

OVER

PREDIKER VII, vs. 16,

DOOR DEN HOOGGELEERDEN EN VERMAARDEN

Dr. JOSEPHUS HALLIUS.

BIBLIOTHEEK
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

GOUDA,

B. H. MAASKANT.

Achter de Kerk, A. 21.

P R E D. VII: vs. 16.

Wees niet al te rechtvaardig/ noch en houdt u zelven niet al te wijs.

Heden zal ik met Gods hulp spreken van de regtvaardigheid, en van de wijsheid. En wat heeft mij bekwamelijker kunnen voorkomen? Van de regtvaardigheid, in de tegenwoordigheid van opregte en billijke Regenten der Republiek. Van wijsheid, voor een zeer statelijke Synode van geleerde Theologanten, maar ook anders om van wijsheid in eene verzameling van wijze gecommiteerde Staten, — van gerechtigheid in eene heilige vergadering van Propheten. Ik heb ook niet te twifelen, dat deze stof met een aandachtig oor en gewillig hart van elk in uwen stand, niet zal worden ontvangen, Edele Gecommiteerden der Staten, en ernstige Theologen, dewijl zij beiden even belangrijk zal schijnen te betreffen.

Ernstelijk vertoont zich de gerechtigheid, van welke voorwaar drie wonderlijke sluitredenen te zamen komen, en van zelf u in het oog en in het gehoor vallen: **De regtvaardige vergaat/ vs. 15. Weest niet al te rechtvaardig/ vs. 16. Daar en is geen regtvaardige/ vs. 20.** Welaan, o predikende ziel, wat overlegt gij? dat uit dien heiligen mond strijdende spreuken voortkomen, en die gelijk als de kinderen Cadmi elkanderen vernielen: wanneer de laatste ontkent, hetgeen de eerste daar doet; de tweede verbiedt te doen, hetgeen de laatste zegt, dat niet kan gedaan worden? Indien daar geen regtvaardige is, hoe kan hij vergaan? Hoe kan iemand al te regtvaardig zijn, indien daar iemand regtvaardig is? O mensch! de verschillen der Schriftuur zijn altijd beminnelijk: och of de onzen altijd zoodanig waren geweest! En hier heeft men geen Moses tot middelaar noodig, die de broederschap inprint. Zeer schoon, namelijk, accorderen deze

van zelf te zamen, is het dat men deze drie spreuken, drie soorten van gerechtigheid wil toepassen! Daar is eene volmaakte regtvaardigheid, alzoo is er niemand regtvaardig. Een aangevangene regtvaardigheid, en in haar soort; alzoo vergaat de regtvaardige. Eene regtvaardigheid die tweezins kan verstaan worden: alzoo weest niet al te regtvaardig. Alzoo is ligtelijk, beide al te regtvaardig, die niet regtvaardig is, vergaat. Zoo maakt dan hij, die het volmaakte patroon is, der regtvaardigheid, niet kleinhartig, de navolgers der regtvaardigheid, wanneer hij zegt, dat de regtvaardige vergaat, of verkleint niet de ware regtvaardigheid, wanneer hij het al te verbiedt. Zeer ligtelijk worden wij allen wel afgeschrikt van het goede, maar nauwelijks door eenige breidels van vermaningen of dreigementen van het kwade afgetrokken. Hoe begeerlijk en vaardiglijk nemen wij allen gelijk aan, deze, wat het dan voor eenen raad wezen mag: namelijk, dit is ons zoo moeilijk, als of iemand zijnen vriend, die de koorts op het lijf heeft, en niet dan vuur blaast, eenen vollen kop koud water gaf. De vrijheid is onze natuur zeer behagelijk, en al wat naar dezelve smaakt gaat ons ter harte. Wij loopen heen en weder, los door deze wildernis der wereld, gelijk als woudezels (het is een woord, weet gij, dat Job gebruikt) noch tot het juk, noch tot den toom gewend. De gantsche Religie bindt ons de handen en zinnen. Daarom heeft de oudheid haar den naam gegeven, *Religio à Religando*, dat is, aanbinden, vastbinden, en onder de Theologen van onzen tijd, de grootste poëet heeft haar met een toom in de hand geschilderd. Elk gebod is gelijk als eenen angel en ankertouw, daarmede deze ongestadig, en tot alle boosheden geheel ontbondene zinnen, bedwongen worden. Het is een harde reden/ al wat ze gebiedt. Maar dat voornamelijk: **weest volmaakt/ gelijk uen vader.** Hetgeen Petrus eertijds van de wet der ceremoniën zeide, dat zegt vleesch en bloed van de wet der zeden: **Een juk/ dat noch onze vaders noch wij hebben kunnen dragen.** Nu Salomon schijnt dezen breidel te loozen, en naar die wijze van een zachten Metio toe te

laten, dat eenigszins schandelijk schijnt, **wreeft niet af te regtvaardig.** Hier bedriegt gij ook u zelve, wie gij zijt, die u zelve flateert: dat de heilige Prediker deze gantsche verdorvene natuur zoude liefkoozen, toelaten, gebieden boosachtig te zijn; weg met die lasteringen! Had hij maar gezegd, **wreeft niet regtvaardig/** zoo hadt gij iets, waarmede gij dit dartel gemoed mogt vleijen; maar als hij zegt, **wreeft niet af te regtvaardig/** zoo gebiedt hij de regtvaardigheid, en verbiedt de maat te buiten te gaan. De maat van regtvaardigheid te buiten te gaan, is geene regtvaardigheid. Al ontbrak ons een woord om dit nit te drukken, de zaak is genoeg bekend. Niemand kan regtvaardig genoeg wezen, veel min dan, te veel, zelfs wanneer hij maat houdt in regtvaardigheid. Misschien dat deze naam een moeilijke becommernis eens twijfelachtigen gemoeds en een miserie of opinie van regtvaardigheid medebrengt. Hoe vele gebreken komen gemeenlijk te voorschijn, bekleed met de titels van deugden, inzonderheid wanneer een teeken van overmatigheid daar bijgevoegd wordt? en die al te liberaal is, is overdadig en kwistachtig, al te stout, roekeloos, al te eergierig. Veel meer wordt geprezen de middelmatigheid, wanneer de overdadigheid verboden wordt. Gelijk als, wanneer Paulus de overmatige droefheid over den dood verbiedt, de matige gebiedt voor alle dingen, weest regtvaardig. Doet naarstigheid dat gij in u zelve regtvaardig zijt, dat gij het zijt in Christus. De regel der regtvaardigheid is de wet, de hoogste regtvaardigheid der wet. Het is van noode dat alle gerechtigheid volbragt worde, zegt Hij, die door Melchisedech afgebeeld was. Elkeen het zijne te geven is regtvaardigheid. Wilt gij dan regtvaardig zijn, geeft God vreeze, liefde, trouw, uwen naasten ook altijd het zijne, en somwijlen uw zelve. Want ook het uwe hem toekomt, wanneer u overschiet, en hem ontbreekt. Geeft u zelve zoo veel als uwe natuur en persoon genoeg is. En och of wij dit enkele stuk eenmaal konden leeren: och of in dezen deele niet wat te zwaar gezondigd werd! Wij zijn niet regtvaardig genoeg, die professie

doen van de regtvaardigheid. Elk een schier geeft hem zelven alles, zijnen naasten weinig, God allerminst. En voorwaar deze beiden, zooveel hem nut is. U, mannen en broeders, neem ik tot getuigen der menschen, van een gemeen leven en zeden, hoe ten eenemale de regtvaardigheid en waarheid, onder de menschen kinderen vergaan is. Waarom zou ik u ook niet aanspreken, E. M. Heeren, richters en straffers van de boosheden, die de oogen des volks langer verdriet te zien! Gij zult alles mogen klagen met den heiligen martelaar Cypriano; allezins zijn de boosheden ontstoken, en overal door velerlei manieren van zondigen, werkt het schadelijk vergift door de schandelijke gemoederen. Ja ook de onnoozelheid, wordt daar niet behouden, daar ze voorgestaan wordt. De regten en zonden zijn eens geworden, en hetgeen publiek is, dat heeft begonnen geoorloofd te zijn. Maar och, of gij kondet gesteld zijn op dien hoogen wachttoren, uwe oogen tot in de geheime plaatsen der kameren steken, de belette deuren opsluiten, en de binnenste verborgene lichten der conscientie ontdekken; gij zoudt voorwaar zien van de onkuischen geschieden, hetgeen een eerbaar gemoed niet zoude kunnen aanzien: gij zoudt zien, hetgeen ook zonde is te zien, schandelijke Aretinische vonden van onkuischheden, onverteerde overblijfselen der walgende dronkenschap. Menschenkinderen, hoe lang zult gij traag van harten zijn, hoe lang hebt gij de ijdelheid lief, en zoekt de leugen? Weest regtvaardig genoeg. Gij daarentegen, die aan het roer zit, wilt den nood der republiek te hulp komen, opdat toch eenmaal door tijdige censuren, de woedende lasteringen en schandalen mogen belet worden! Waarom brengt de Kerk de sleutelen niet te voorschijn, waarom stelt zij ze niet in het werk, die met het zwaard desmonds altijd vrij heeft bedreigd? Waarom vernieuwt gij niet ten eenemale de kracht en heilige vreeze des geestelijken bliksems, en maakt dat die genen die de dienaren Gods klein achten, uwe justitie ontzien? Eerst wordt dit gesteld buiten twijfel, **weest regtvaardig/** dan volgt daarop, hetgeen dat verboden

wordt, niet te veel; hetzij in opinie, hetzij ook inderdaad zelve. Niet in opinie. Ligtelijk worden diegenen die wat regtvaardigheid in haar zelve hebben, door den deesem harer eigene liefde verheven, en meenen dat zij al te veel hebben. Aldus was de prijzer van zich zelve, de Phariseer, regtvaardig, **Mi dankte U Heere dat ik niet ben gelijk anderen.** Hij zegt niet gelijk sommigen; dat ware geweest zedigheit en een van der aarde kruipende demoedigheid. Want daar zijn voorwaar sommige Duivels, met een menschelijke gedaante vermomd, gelijk Hieronymus waarachtelijk zegt: maar **gelijk anderen**: een onbepaalde manier van spreken is, zoo veel als een algemeene. Hij wil met Pompejus niet hebben zijns gelijks, noch met Caesare zijn meerdere. Laat de paelijke snorkers en blaaskaken, dezen, zoo het haar belieft, de hand geven, gantsch heilige lieden, die daar roemen dat zij volkomenlijk de wet onderhouden, en ook God nog iets meer als zij schuldig zijn kunnen, toevoegen. Voorwaar, dit zijn de rechte (hetwelk zij anderen plegen te verwijten) Puriteinen dezes tijds. Rondelijk (na zijne gewoonte) zegt Espenseus: hedendaags zijn er die de standen en menschen, in de volmaaktheid van regtvaardigheid, ook bij de Engelen zelve vergelijken, nieuwe overblijfselen van de oude pelagianerie. Waar is een ketterij, die gelijk er geen gevaarlijker of schadelijker is, of de noodwendigheid der gedurige genade van Christus meer tegen; alzoo is er ook geen, die minder uitbluscht of meer vernieuwd wordt, maar eindelijk haren Gratianus, geeft deze lieden een fraaije steek, zeggende: deze, zoo zij haren naam begeerden te weten, zouden haar zelve liever Mundanos, dat is wereldsche, dan Mundos, dat is zuiverste noemen. Laat ze met Ascesio haar een ladder oprichten, waarmede zij in den hemel klimmen, (gelijk Hieronymus zegt) om daartusschen van den toornigen wreker aller hoovaardigheid in den diepsten afgrond nedergestoten te worden. Laat ons den waan laten varen. Daar zijn er die in der daad naar te veel regtvaardigheid staan, en dat in het gemeen of in het bijzonder. In het gemeen, of die de streng-

heid van de wet volgen, al te hard oordeelende, voorbijgaande onder en tusschen alle manieren van moderatie: zeer kwade copieerders, die ook melkachtige wetten met bloed uitschrijven. Rechte scherprechters der wetten, welke niet zoo zeer ziende op de meening des wetgevers, als op de subtiliteiten van de wet, het heilzame recht, hetwelk is de regent des levens, en de moeder des vredes, onregtvaardiglijk veranderen in een dienaar des doods. Daartoe zoude ik zeggen te behooren diegenen, die de straffen alzo plegen te gebruiken, dat zij die feilen van anderen te wreedelijk straffen, ware het zake dat het niet kennelijk ware, dat deze tijden met geen zwaardere ziekte bevangen zijn, als met al te groote zachtigheid; ook is het zoo gesteld met de gemeene zwaarte der schalkheid en boosheid, dat ze niet zoo zeer verzachtende wieden, die de huid zoetjes weer doen wassen, als branden en afsnijden van doen hebben. **De deugd zelve vertraagt door te veel toegevens/ daar zij door een gematigd bedwang hare krachten altijd blijft houden/ ja ook verduubeld.** Het allermoedigst paard, als gij hem den ruimen toom geeft, zal terhalven wege bezwijken; en zal hem noch naar de roede, noch naar de sporen schikken. Indien u de welvaart der gemeene zaken ter harte gaat, gij zult in dezen deele regtvaardiger zijn. Of de uitleggers der heilige Schrift, die zich zoo plegen aan de letteren en syllaben te verbinden, alsof (hetwelk Tertullianus eertijds tegengesproken heeft) het Goddelijk verstand niet in het merg, maar in het buitenste gelegen ware. Zoo deden eertijds de Schriftgeleerden en Pharizeën, gelijk als Christus hen bestraft. Alzo Origenes met regt de straf dragende van zoo vele allegoriën, **de besuedenheid die ten eenenmale allegorisch is/ al te dienstbaarlijk naar de letter uitleggende/ heeft hem zelve geweld aangedaan.** **Die desgelijks de Schriftuur geweld aangedaan had/ en hield op man te zijn/ hij die niet ophield te zijn een kwade uitlegger.** Alzo verkocht ook die monnik eertijds het Evangelie, hetwelk hem gebod alles te verkoopen. En och, of de pauselijke doctoren vrij waren van deze zonde, dien het al te gebruikelijk is

hemel en aarde onder een te mengen, de menschheid van Christus tot een monster, ja liever tot niet te maken, dan in de sacramentische manier van spreken, met ons een figuur toe te laten, daar zij zelve vele figuren in dezelve genoodzaakt worden toe te staan.

Het is niet een van de geringste bijspreuken des wijzen Konings, door de paapsche overzetting nogtans spottelijk gemaakt. *Waancr men meik staat/ zoo maikt men daar boter uit/ en wie de neus hard smit/ die dringt bloed daar uit.* En wat is dat anders dan de zuivere meik der waarheid/ zoo te schommelen en te schudden, dat ze tot boter te zamen loopt, en de neus der heilige Schriftuur zoo hard te zamen drukken, dat er eindelijk bloed uitkomt. En deze beiden nu zijn al te regtvaardig in het oordeelen, of in het verklaren. Ja onder deze stellen wij ook zoodanigen, die verkeerdelijk te voorzigtige verdedigers der goddelijke regtvaardigheid willen zijn, die daar meenen dat men de zaak Gods op geen andere wijze behoort te drijven, dan gelijk hare eigene. Even als of hij die regte bron en fontein is, van alle regtvaardigheid en goedheid, onzuiver zoude vloeijen, ten ware dat hij kwansuis uit dezer lieden putten water kwam eischen. Of die aan de andere zijde een monstereus en der godzaligen oor onlijdelijke regtvaardigheid Gode toedigten. *O mensch/ a leem! het is genoeg: zijt gij Hem hetgeen Hij begeerd heeft dat gij wezen zoudt: laat Hem u wezen/ hetgeen Hij geopenbaard heeft te willen zijn.* Volgt nu de bijzondere overmatigheid der regtvaardigheid, of die bestaat in zich te onthouden, of in te verdragen, opdat wij Epicetum volgen, of in wettelijke dingen te vermijden, waarvan ons God het gebruik vrijelijk heeft toegelaten, of om te doen en aan te nemen; zaken die God nergens heeft geboden. Dat komt uit een zekere vreesachtige en strenge zorgvuldigheid: en dit uit een superstitieuse en te zeer gezochte heiligheid. Hoe veel van hetgeen ik aangaande deze beide bedacht had, laat ik willens en wetens ongeroerd, opdat ik het niet te lang maak. Met ons voornemen accordeert wat beter, hetgeen dat van de wijsheid volgt: *wesjt niet al te wijs.*

Hij die de keur ontvangen hebbende, de wijsheid voor hem zelve verkoren, en meer dan de menschen plegen, verkregen had, verdoemt hier al te veel wijsheid, wat is er zoeter dan hooning? zeide met regt Simson: eet nochtans niet te veel hooning/ zeide wijselijk Salomon. De eigene secte des vernufts is kurieusheid, dat is begeerte van meer te weten dan ons toekomt, waarmede zelfs tot er dood toe, de eerste voorouders, des menschelijken geslachts, bevangen zijn geweest; en ons derhalven aangeërfd en aangeboren Esdras, niet de regte, maar die in stede van den regten valschelijk gesteld is, zegt het eene, en doet het andere. Ik heb/ zegt hij, mij niet voorgesteld te vragen van uw hogge dingen. En nochtans in dezelfde plaats/ zal daar nog meer komen/ dan daar voerbij is gegaan? Maar ook die goede Dionisius spreekt alzo van de orde der Engelen (gelijk gij weet) als of hij met Paulus in den hemel opgetrokken was geweest. Ja die dingen die den heiligen Apostel gezien en verzwegen heeft, die heeft deze voorwaar niet minder verzwegen, als gezien. Daar is ook een ander geweest, die het getal der hemelsche geesten even zekerlijk heeft aangeteekend. Zelfs ook Matilda, eene van de heiligen der mindere volkeren, heeft op het verzoek van een zeker broeder, durven vragen (het is waar, al te vrij) wat eindelijk van de ziele Simpons, wat van de ziele Salamonis, Trajani, Origenis, worden zoude. De Apostelen, die eenigen tijd aan de voeten van Christus gezeten hadden, wanneer het gesprek viel van de verborgenheid des geloofs, hooren terstond: Ik is gegeven te verstaan; maar wanneer zij naar zaken vragen die niet al te noodig waren, het behoort u niet toe te weten. Plinius is van dien afgrond verslonden geweest, die hij al te nabij en te naauw wilde bezichtigen En de Bethsemiten de heilige Arke des Heeren met hare oogen blijdelijk doorziende, zijn omgekomen. Ik weet wel dat ik nu het pijnlijke van deze tijden aanraak, hetwelk ik nochtans met een ligte hand doen zal. Laat mij (eerwaardige Broeders) voor u met regt klagen, dat die voorgaande eeuw door al te veel onwetendheid is verloren gegaan. O gantsch wreede Schriftgeleerden en Pharizeën van die tijden!

die welte de sleutelen des Hemels bij haar behoudende/ noch
 zelve zijn ingegaan/ noch anderen/ die begeerden in te gaan/
 hebben laten ingaan/ maar dat deze onze eeuw door al te veel
 wijsheid verloren gaat. Deze ziekte is wel iets edeler, maar niet
 te min doodelijk, want wij willen allen alles weten, en opdat
 misschien ons niets onbekend blijve, zoo breken wij in, en
 werpen ons in den raad Gods. Vergeef mij deze vrijheid in het
 spreken. Ik zeg dat beide het volk en de Leeraars aan deze
 fout schuldig zijn. Daar is voorwaar (dat moet men weten) twee-
 derlei theologie, een scholastieke, en een die den algemeenen
 man dienstig is. Deze schijnt aan te gaan het fundament der
 religie, gene gaat aan den vorm en de versierselen van het
 aanstriksel. Deze dat men weten moet, gene, dat men weten
 kan. De kennis dezes maakt een christen, van genen een dis-
 puteerder. Of, (hebt gij het liever) deze pleegt een regt theo-
 logie te maken, gene dezelve te versieren? Dat elkeen de
 wetenschap van beide even gelijk zoude natrachten, is eene zaak
 vol prikkels, en die heimelijk in een hoogste confusie aller
 dingen zoude eindigen. Voorwaar geen kunst is er waar van
 de binnenste en geheimste verborgenheden, niet op een zekere
 bijzondere wijze, aan de kunstmeesters plegen gelaten te worden.

Daar is niemand of hij zoude wel zoo veel verstand begeeren
 te hebben, in de regten zijns vaderlands, als hij hem meent te
 zullen dienen, of om zijn erfenis aan te gaan, of te verdedigen,
 die nogtans niet meenen zal, dat hem de hoogste subtiliteiten
 zeer te doorzoeken staan, maar liever zal hij dezen den kloek-
 sten regtsgeleerden bevelen. Op gelijke wijze gaat het in de
 medicijnen toe. Wie is er toch die zoo verre zich met Aescu-
 latio niet zoude willen laten onderwijzen, dat hij verstaan mogt
 wat zijn ligchaam schadelijk, wat zijne gezondheid dienstig
 zoude mogen wezen? Die nogtans daar tusschen op alle doozen
 van de apothekers, krachten van de kruiden, oorzaken van de
 ziekten en manieren van genezen niet zoude willen passen. Ja
 hetzelfde geschiedt zoo wel ook in de koningin aller kun-
 sten en meesteres der zielen, de heilige theologie, als in de we-
 tenschap van de regten en van de medicijnen. 't Is goorloofd

en heilzaam dat een iegelijk, alle dingen die ter zaligheid noodig zijn, leere en vatte. Voorziet uwe zielen, gij allen die daar zijt kinderen der Kerk, met deze heilige lekkernijen; onder deze de subtiylste spitsvinnigheden der scholen elders naar toe verzendende. Wat hebt gij die vergeefsche moeite te doen? Hoe veel min is het nut en dienstig dat een iegelijk gemeen verstand opklimt tot in de hoogste sterkten, met ongeheiligde voeten, en aldaar Gods heilige verholenheden met een stout oog doorsnuffelen en van de diepste geheimen des raad Gods, vonnis uit te spreken? dat elke zakkendrager of schuitvaarder van de verborgenste oorzaak der predestinatie vermetelijk bestaat te disputeren? Een zeker persoon heeft wel gezegd, dat hetgeen de regel Cos in de rekenkunst is, dat zelve is de predestinatie in de theologie, van welke de meest verlichte leeraars der Kerk, hun niet geschaamd hebben, een zeker heilige onwetendheid te belijden. Ook heeft die ziel die tot in den derden hemel was opgenomen geweest, geroepen *u dirpt!* en zullen wij met de korte mate onzes verstands den afgrond der besluiten Gods durven afmeten, en hetgeen de Engelen zelve met verwondering en verbaasdheid aanzien, met voeten vertreden? En hier beschuldig ik niet zoo zeer het gemeene volk, als de leeraars zelve, die met deze dingen den volke zoo ontijdelijk het hart en de ooren hebben gevuld. 't Is voorwaar onvoorzigtig gehandeld, deze diepe verborgenheden op den predikstoel openlijk te verkondigen, even als of in dezelve alleen de eenige zaak der christenen gelegen ware geweest. Hoewel, opdat ik de waarheid zeide, niemand gehouden is den tweeden slag te verwachten. Een was niet geoorloofd te slaan. Maar het was geoorloofd des vijands geweld af te drijven. Maar hier werd niet zoo zeer door onvoorzigtigheid gefeild, als misschien door al te veel wijsheid. Daar zijn twee dingen, nadat ik heb kunnen merken, die deze kerk zeer schadelijk zijn, want ik heb niet te doen met de booze praktijken van sommige politieken, te groote spitsvindigheid, en een hier uitgerezen al te groote vrijheid, van allerlei dingen te prediken. O gij zeer veranderde verstanden der Hollanders! door welken alle

andere menschen nu eenmaal bot worden: en waar (de laatste vrij henegaan) dat ze met gemeene dingen zich bezig houden: hier uit is het dat gij verachtende den gemeenen weg der beginselen, liever eenige hoogere wegen van speculatiën, van orde, van het getal, van het onderwerp des goddelijken besluits, van de natuurlijke of de morale neigingen, van de methode en het onderscheid der actiën, en de door oefening aangenomen gewooneheden, met zulk een gedruisch hebt willen ingaan. Al vrij wat anders deed de groote leeraar der heidenen, Paulus, welke, zoo hij weder in het leven kwam, de doornachtige theologie der jezuiten en dominikanen gansch niet verstaan zoude. Hij zocht onder de zijnen niets te weten dan Jezus Christus en dien gekruist. Hier moeten de scholen zelfs hunne palen steken, welken te overtreden zijn: broeders hoe ver zijn wij geweken van die eerste eenvoudigheid der christenen? De apostolische Catechismus bestond maar uit zes hoofdstukken. Maar de hedendaagsche theologie, naar de kurieusheid van het menschelijk vernuft, wordt nu gesteld gelijk het *Quantum Mathematicum* of *Physicum*, hetwelk verdeeld is in deelen, die nog altijd in minderen verdeeld kunnen worden. Dit heeft *Erasmus* met waarheid gezegd, dat deze, schier onbepaalde vermengelingen, van telkens oprijzende nieuwe kwestieën en verschillen al deze beroerten in de kerk Gods hebben verwekt. Ik zoude ook geene zwaarigheid maken al de scholastieken met de woorden *fr̄sti* aan te spreken, en meteen na de eilanden Anticyras te zenden, om hunne hersenen te ontlasten, welke door al te veel geleerdheid tot de slimste soort van uitzinnigheid geraakt zijn. Maar wij, broeders, beter onderwezen, laat ons wijs zijn tot matigheid. Dat is, met een woord, niet boven de schrift, niet boven de vaders. Zullen wij arme menschen verder gaan, dan daar God stil gestaan heeft? Hoort vleesch en bloed! *Wie de Majesteit onderzoekt/ zal van de heerlijkheid overballeu worden.*

Daar zijn vijftien plaatsen (gelijk de Joden waarnemen, in de gansche schriftuur, geteekend met sommige bijzondere teekenen van aanmerking; van welke deze eene der eerste

is, **de geheimen Gods**. Ware het dat God gewild had dat ons gansch niets van Zijnen raad bekend zoude zijn, Hij zoude ten eenemaal gezwegen hebben: indien geheel, bij zoude voorwaar klaar en vol de gansche gelegenheid van dien verklaard hebben. Nu Hij heeft gewild, dat wij deze dingen zouden weten, maar gespaard, zooveel als Hij geoordeeld heeft, de maat onzer kleinheid en Zijner eer dienstig te wezen. Dus zeer wijs te zijn, is beide heilzaam en zeker. En voorwaar opdat ik hier des te vrijer moge spreken (waar ik geen partij in kies, en geen tegenpartij in ben, maar een goedwillig vermaner) dat de H. Geest, in de Schrift sprekende, de Regter behoort te wezen van alle verschillen, betwijfelt niemand. Want waar henen zullen broeders, twistende over het regt des erfdeels, loopen, anders dan tot het testament des vaders. En ik zal mij verblijden, dat de H. M. Heeren Staten dezen weg ingaan, welks resolutie ons herwaarts godzalig en met de hand geleid heeft. Het is ook immers zoo wel bekend, dat die plaats en der Heilige Schrift, welke iets duisterlijks, of in het voorbijgaan iets schijnen te zeggen, klaarder, en welke met opzet van de zaak zelfs zijn handelende, moeten getoetst worden. En eindelijk moet dit ook elk een bekennen, dat er geen plaats is in beide de Testamenten, die zoo rond, klaar en met opzet dit hoofdstuk van de predestinatie zoo onderzocht en verhandeld heeft, als die vermaarde plaats die in het negende hoofdstuk van de Romeinen staat. Wel dan mannen regters, wilt gij mijnen raad volgen, gebiedt dat beide de twistende partijen, in het kort, klaar en duidelijk verklaring derzelve plaats, zonder bedrog, zonder omwegen, den H. Synode met een broederlijke hand overleveren. Een kan het niet wezen, of deze goddelijke fakkel voorgaande, de waarheid zal zich den Godzaligen en oprechten oogen te zien geyen. Niet boven de vaders, de getrouwe uitleggers der Schrift, die gansch heldere lichten der gemeente zijn geweest. Ja onze koning, onze gebiedende koning Jacobus, onder welken mij dunkt dat de geheele gemeente Gods verheugd is onder alle koningen, naast den eenen

Salomo, die van God geleerd is geweest, de wijste, heeft in zijn gulden brief de H. M. Heeren Staten vermaand en ons belast op dit punt met alle magt te dringen, dit eenige wel in te scherpen, dat gij ten allen tijde, alle te zamen, bij het geloof tot nog toe aangenomen, bij de gemeene Confessie uwer en der andere kerken wilt blijven, hetwelk gij doet, o gelukkig Nederland! o ongeschonde bruid Christus, o zeer bloeiende republieken! Deze kerken, door de baren der opiniën gekweld, zullen voorzeker ten laatsten in de haven inzeilen, en de stormen van dien boozen verwekt gerust bespotten en verachten. Maar op dat dit immers nu ten laatsten geschiede, tracht naar den vrede! Wij zijn broeders, laat ons ook mede dienstgenooten zijn. Wat hebben wij te doen met die schandelijke namen van Remonstranten, Contra-Remonstranten, Calvinisten, Arminianen? wij zijn christenen, laat ons ook ernstig zijn. Wij zijn een lichaam, laat ons ook eendrachtig zijn. Door dien vreesselijken naam des Almachtigen Gods, door den liefelijken en minnelijken schoot, van de moeder van ons allen, door uwe ziel zelfs, en de heiligste ingewanden en compassiën van Jezus Christus onzen Zaligmaker, staat naar vrede broeders, maakt vrede, en gedraagt u alzoo, dat gij aan eene zijde stellende alle vooroordeel, partijschap en kwade gedachten, wij allen te zamen in dezelfde waarheid ons mogen vereenigen. Maar weg met die uitzinnige vrijheid van profeteeren, ja ongebondenheid van laster, dat het een ieder kwalijk betamende nieuweling geoorloofd zoude zijn, de vreemdste droomen in zijne hersenen te voorschijn te brengen en het volk in den druk te bevelen. Dat de Spanjaard zich verheugt/ en de Jood zich niet be-
droeft. Alles is geoorloofd, zoo dat toegelaten wordt. Wel is waar in de philosophische scholen is dat altijd toegegeven geweest, het dartele verstand der jongheid, dat zij hun hebben mogen oefenen met Paradoxe of vreemde zetredenen, en met disputatiën, in de opinie gelegen, maar daartoe te trachten, dat dit plaats zou winnen in het heilige stuk der theologische waarheid, is een gansch duivelsche vermetelheid,

die ons met regt de woorden des profeets uitperst: **Ontzet u gy Hemelen/ verschrift u gy aarde: myn volk heeft mij den levendigen horn verlaten/ en heeft hem bakken gegraven/ ja onreine madderige putten.** Edele Heeren en gij heilige Synode, is er eenige schaamte, is er eenige godzaligheid, bedwingt deze gansche dartele genegenheid en raaszucht; stelt de tongen en de penuen der menschen een perk en maakt dat de genen die de waarheid niet willen gevoelen, dat zij de onwaarheid niet durven verbreiden, opdat de dwaling of de ketterij, zoo ze niet kan afsterven, nochtans leeren schuilen en hun hoofd, 't welk den hemel haatlijk is, in de duisternis te verbergen, zoodat de waarheid alleen het licht aanschouwe en alleen de overhand hebbe, daar zij u de zaligheid, de kerk hare heerlijkheid en de repubblick den vrede toebrenge zal.

Hetwelk ons teweeg wil brengen, de Autheur des vredes, de God der waarheid, de koning der glorie; den welken drie-eenigen God, Vader, Zoon en Heiligen Geest, zij alle lof, eer en heerlijkheid, in eeuwigheid, **Amen.**